

SPRÅKSAMT

Marianne Saanila

Finska Läkaresällskapets Handlingar kommer från och med detta nummer att innehålla en språklig betraktelse som i huvudsak gäller olika stötestenar och knepigheter inom det medicinska språket. Min avsikt är att ta upp problematiska ord eller formuleringar som jag stött på under min tid som Handlingarnas språkgranskare och peka på olika hjälpmedel för den som vill förkovra sig. Men även vissa oönskade "språkligheter" som förekommer i radio eller teve, två medier som ju tjänar som förebilder för den stora allmänheten, hör till det jag finner angeläget att kommentera. Samtidigt hoppas jag att initierade läsare som känner sig manade bidrar med frågor, kommentarer och eventuella utredningar. När det gäller själva disciplinen är undertecknad ju trots allt en engagerad amatör.

Svenska Akademiens ordlista, SAOL, är sedan gammalt en källa till kunskap om vilka ord vi har i svenskan och anger framför allt den allmänt vedertagna normen för ordens stavning och böjning. Samtidigt vill jag framhålla att varje ordbok eller ordlista alltid är steget efter det språk den beskriver eftersom den språkliga utvecklingen på olika områden sker i mycket snabb takt. I *Språksamt* hänvisar jag till den trettonde upplagan från 2006.

Som små barn lär vi oss ett språk via det talade ordet. Våra första språkliga modeller är föräldrarna, dagispersonalen och lärarna, men senare i livet dyker också andra auktoriteter upp, dit hör företrädare för olika yrken som med sin terminologi öppnar upp nya världar, inte minst läkarna.

Via massmedierna utvidgas vår begrepps värld, och vi tar in alla nya be-

grepp med rasande fart. Ett flertal teve- och radioprogram syftar i dag till att lära folk ta ansvar för sin egen hälsa, och det medicinska området är inte längre så förborgat för den stora allmänheten. Det är därför bra om mediekonsumenten i gemen lär sig inte bara benämningarna på olika organ och deras sjukdomar utan också det korrekta uttalet. Här följer därför några exempel på ord och företeelser som inte sällan av specialister får ett varierande uttal i radio och teve, vilket tyder på en viss osäkerhet hos expertisen och leder till förvirring hos mottagarna.

Det lönar sig alltid att läsa igenom inledningen till en ordbok för att man lättare ska kunna tolka innehållet. En viss hjälp av SAOL har man nämligen även när det gäller uttalet av lånord som ju är mycket frekventa i det medicinska språket. Begreppet **patient** får illustrera detta, även om det ligger i tiden att tala om kunder. Här är två uttal möjliga: antingen [pasien't] eller [patsien't]. I

det senare fallet kan man jämföra med uttalet av t.ex. justitie- eller aktie. Jag har valt att markera betoningen med accenttecken **etter** den del av ordet som betonas. Rent svenska ord har tryck på den första stavelsen, men i lånorden varierar praxis. Här används samma markering som i SAOL för orden av främmande ursprung.

För alla ord i svenskan, vare sig det är fråga om inlån eller inte, gäller att en tryckstark stavelse har ett långt ljud, antingen vokal eller konsonant. Markeringarna i de två följande exemplen visar hur det fungerar: abscess [abses'] och agens [a'gens]. I det första fallet ligger trycket på den senare stavelsen och slutkonsonanten är därför lång, medan trycket i det senare ordet ligger på första stavelsen där vokalen är lång.

Nedan följer ett urval ord i medicinska sammanhang som inte sällan får ett felaktigt uttal; uttalet för merparten återfinns i SAOL:

bipolär (bipolär); bypassoperation [bajpa's-)
celiaki (seliaki'); cysta [sys'ta]¹
demens [demen's]; detergent [detärge'n]
encefalit [ensefali't]; erogen [eråje'n]
fluor [flu'är] = flytning; fluor [flu'är] = grundämne
gingivit [jिंगivi't]; gluten [glu'ten]
halogen [halåje'n]; heterogen [heteråje'n]
impetigo (impeti'gå); ischias [iç'ias]
joule [jo'l]; jovial [jovia'l]
kiropraktor [tçiråprak'tår]; koagel [kåa'gel]
laryngit [laryngi't]; libido [libi'då]
magnesium {majne'sium}; malign [maliŋ'n]
neon [neå'n]; nitrogen [nitråje'n]
obscen [åbse'n]; oxygen [åksyje'n]
prostata [prås'tata]; psoriasis [psåri'asis]
reagens [reagen's]; relaxans {rela'ksans}
scenario {sena'rio}; schizofren [skitsofre'n]
tantal [tanta'l]; tetanus [te'tanus]
unikum [u'nikum]; urea [u'rea] (inom medicinen)
vagina [vagi'na]; virus [vi'rus]
yoghurt [jåg'urt eller jågurt]; yuppie {jup'i}
zombie [såm'bi]; zygot [sygå't]
östrogen (östroje'n); östron [östrå'n]

¹ När konsonanterna c, g och k står före vokaler e, i, y, ä och ö "förmjukas" de i regel till [s, j och ç] där det sistnämnda tecknet står för sje-ljudet. Jämför till exempel cell, gift, kylig, känsla och kön. Olika undantag från detta beror framför allt på från vilket språk ett inlån skett.

marianne.saanila@parnet.fi